

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
ELEWACJI DZWONNICY I KOŚCIOŁA
PW. NAWIEDZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY
W BUKÓWNIE**

opr. mgr Małgorzata Mrzyglód-Tomasik

Kraków, marzec 2017 r.

I. PRZEDMIOT PRAC

Planowane prace obejmą konserwację **elewacji kościoła pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Bukównie oraz elewacje dzwonnicy.**

Obiekty wpisane do rejestru zabytków pod nr 95/A z dnia 21.06.1962 r. (WKZ Kielce) oraz nr 36/A z dnia 24 04 1980 r. (WKZ Radom).

II. HISTORIA, OPIS OBIEKTÓW

Bukówno¹, wieś w pow. białobrzeskim, gm. Radzanów; znajduje się w odległości 30 km na północny zachód od Radomia. Kościół położony w centrum wsi, otoczony ogrodzeniem i zielenią.

Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP erygowany w 1403 roku; drewniany, wzmiankowany w 1511 r. Obecny zapewne z XVII wieku, przekształcony i powiększony w 1900 r. Złożony pierwotnie z prawie kwadratowej nawy oraz nieco węższego prezbiterium z kruchtą od południa i zakrystią od północy.

Kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Bukównie jest przykładem sakralnego budownictwa drewnianego, zaliczany do odmiany późnośredniowiecznego kościoła mazowieckiego. Kościół jest orientowany (tzn. ustawiony prezbiterium na wschód), drewniany na kamiennym podmurowaniu. Dach dwuspadowy kryty blachą ocynkowaną; nad bocznymi częściami nawy i kaplicami dachy pulpitowe. Sygnaturka nad nawą główną. Wzniesiono go w konstrukcji zrębowej i oszalowano pionowo deskami. Nawa kwadratowa, prezbiterium prostokątne zakończone trójbocznie, od południa zakrystia przerobiona na kaplice i od zachodu nowa kruchta (tradycyjnie dla kościołów radomskich tego okresu prezbiterium było prostokątne, nawa kwadratowa, kaplica od północy i zakrystia od południa nowością jest dobudowana kruchta).

Kościół był wielokrotnie remontowany m. in w 1818 r.

Przy rozbudowie w 1900 roku dodano od wschodu nowe prezbiterium i za nim dawną zakrystię; kruchtę przekształcano w kaplicę. Od zachodu dobudowano nową kruchtę. Prace remontowe w latach 1970-1980 objęły wykonanie nowych fundamentów, wg proj. mgr inż. K. Kokowskiego i nowej podmurówki, elewacje zewnętrznych pokryto nowym szalunkiem z desek (wewnątrz również); wymianę więźby dachowej i pokrycie dachu blachą ocynkowaną, demontując gont.

Dzwonnica usytuowana w południowej części działki pomiędzy ogrodzeniem a kościołem. Dzwonnica drewniana z przeł. XVII i XVIII w. lub XIX w. Zbudowana na planie kwadratu, jednokondygnacyjna nakryta obecnie blaszonym dachem namiotowym z wydatnym okapem (poprzednio do lat 70. XX wieku gontem). Dach zwieńczony kutą, kowalską sterczyną w formie krzyża. Fundament i podwalina tynkowane. Pod całą długością podwaliny połączonej na narożach na zamek ściany wykonane konstrukcji słupowo-ryglowej wzmocnionej zastrzałami i mieczami. Elewacje oszalowane pionowymi deskami z oblistwowaniem z drewna sosnowego. Elewacje symetryczne, dwudzielne oszalowane deskami. Przedzielone gzymsem poprowadzonym pod otworami dzwonnymi o kształcie prostokąta zamkniętego łukiem pełnym (po dwa z każdej strony). Nad otworami dzwonnymi zdobny szalunek podokapowy w formie gzymśu wieńczącego fazowanego.

Wejście do dzwonnicy od strony północnej, umieszczone na wysokości 1,2 m poprzez jednoskrzydłowe drzwi spongowe zawieszane na kowalskich pasowanych zawiasach. Wejście po trzech drewnianych schodkach (obecnie brak). U dołu podwalina osłonięta daszkiem okapowym podbitym gontem W elewacji wschodniej w szalunkowych deskach okrągły otwór na wysokości 2 m przesłonięty deseczką zawieszoną na kowalskim okuciu.

¹ Na podstawie materiałów archiwalnych udostępnionych przez Parafię; białe karty obiektów.

III. ZAGADNIENIA KONSERWATORSKIE

1. TECHNIKA WYKONANIA I STAN ZACHOWANIA

zniszczenia szalunku elewacji kościoła - spękania desek, wypłukanie barwników, stan techniczny, kamiennej podmurówki

Zewnętrzne ściany **elewacji kościoła** zostały obite pionowym deskowaniem. Deskowanie zostało zamontowane bezpośrednio do konstrukcji przy użyciu metalowych gwoździ. Deski o zbliżonej szerokości układane naprzemiennie. Elementy drewniane zasadniczo pozbawione warstwy malarskiej i zabezpieczającej.

Podmurówka z kamienia łamanego (piaskowiec) o zróżnicowanej kolorystyce, murowana na zaprawie wapienno-cementowej.

Krucyfiks na elewacji zachodniej – barokowy(?), ludowy, przemalowany wielokrotnie w technice olejnej, drewno krzyża przemalowane farbą olejno-żywiczną na ciemnoczerwono-brązowy kolor.

Stolarka okienna - okna drewniane, wielopodziałowe, szyby przezroczyste i barwne, niektóre ornamentalne (reliefowe); szklenie kitami szklarskimi. Zróżnicowane w kształtach, wielkości i podziałach i innych charakterystycznych elementach. Elementy metalowe - ozdobne, kute, kowalskiej roboty. Drewno zasadniczo pozbawione warstw zabezpieczających.

Stolarka drzwiowa - drzwi główne wejściowe – dwuskrzydłowe konstrukcji deskowej z metalowymi kutymi kowalskiej roboty elementami zdobniczymi (spongi), pomalowane lazurą w kolorze brązowym. W dolnej części cokolik z desek. **Pozostałe drzwi** jednoskrzydłowe, wielopolowe, wymienione, o stylistyce współczesnej, pomalowane lazurą w kolorze brązowym.

Dach kościoła i sygnaturki pokrywa blacha ocynkowana. Stan techniczny jest dobry.

Na obecny stan zachowania **elementów drewnianych elewacji kościoła** wpłynęły zarówno procesy związane z oddziaływaniem warunków atmosferycznych. Zagrożeniem dla obiektu są czynniki biologiczne w postaci obecności i żerowania drewnojadów, a także utrzymujące wilgoć mchy, porosty i grzyby.

fragment elewacji – ogólny stan zachowania desek szalunku, znaczne zawilgocenie i omszenie podwaliny i okapu nad nią

Stan zachowania elewacji kościoła jest zróżnicowany i zależy przede wszystkim od ekspozycji na warunki atmosferyczne oraz podatność na zakażenie biologiczne. Długotrwałe zawilgocenie desek doprowadziło do rozwoju mikroflory i osłabienia desek.

Deskowanie ścian kościoła największe zniszczenia wykazuje na stronie północnej oraz w dolnych częściach ścian kościoła - zakażenie mikroflorą, charakterystyczną dla elementów drewnianych z stałą ekspozycją północną. Spowodowane jest to niedoborem promieniowania słonecznego, które jest zabójcze dla mikroflory niszczącej drewno. Biologiczne czynniki niszczące, jak również liczne uszkodzenia mechaniczne spowodowały zły stan zachowania tych części elewacji kościoła. Duże zawilgocenie jest katalizatorem czynników niszczących spowodowanych przez mikroflorę. Niczym niezabezpieczone drewno dotknęła sinica.

Deski są częściowo zawilgocone i osłabione strukturalnie. W dolnych partiach widać ślady grzybni, rozkładu masy drzewnej oraz miejscowo porażenia owadami szkodnikami. Występują przebarwienia, które rozmieszczone nieregularnie mocno szpecą obiekt. Widoczne są spękania powierzchni oraz wzmożony rozkład miększu drewna.

Stolarka okienna - drewno porażone przez drewnojady, brak warstw zabezpieczających, występują spękania wgniecenia, zadrapania i ubytki, drewno znacznie wyjąłowione. Elementy metalowe zardzewiały. Kity szklarskie spękane z licznymi ubytkami

Stan techniczny **stolarki drzwiowej** kościoła jest zbliżony. Drewno z przetarciami warstw malatury, widoczne drobne zarysowania, wgniecenia i ubytki.

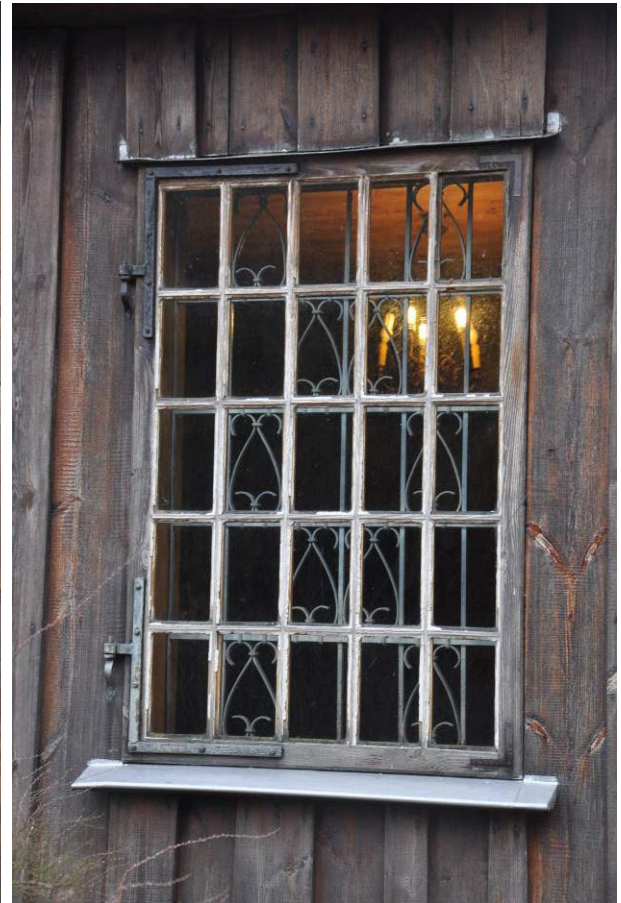
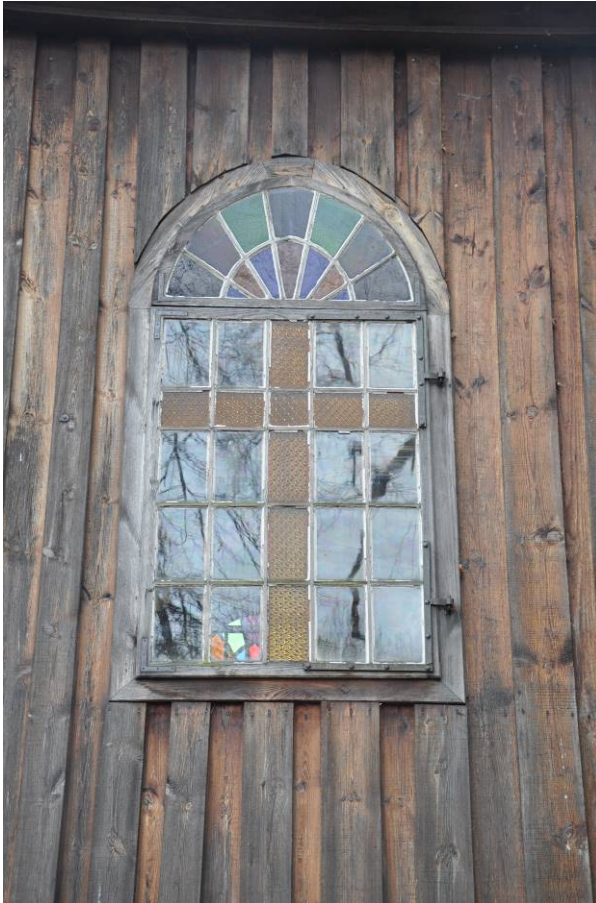
fragment elewacji kościoła , znaczne zawilgocenie i omszenie podwaliny i okapu nad nią, wypłukanie warstw ochronnych drewna powodujące wypłowienie i osłabienie desek szalunku oraz ram okna; spękane z ubytkami kity szklarskie

elewacja zachodnia z głównymi drzwiami wejściowymi i krucyfiksem - zawilgocenie i omszenie podwaliny i okapu nad nią, wypłukanie warstw ochronnych powodujące wypłowienie i osłabienie desek szalunku, zróżnicowana kolorystyka desek szalunku elewacji oraz stolarki drzwi

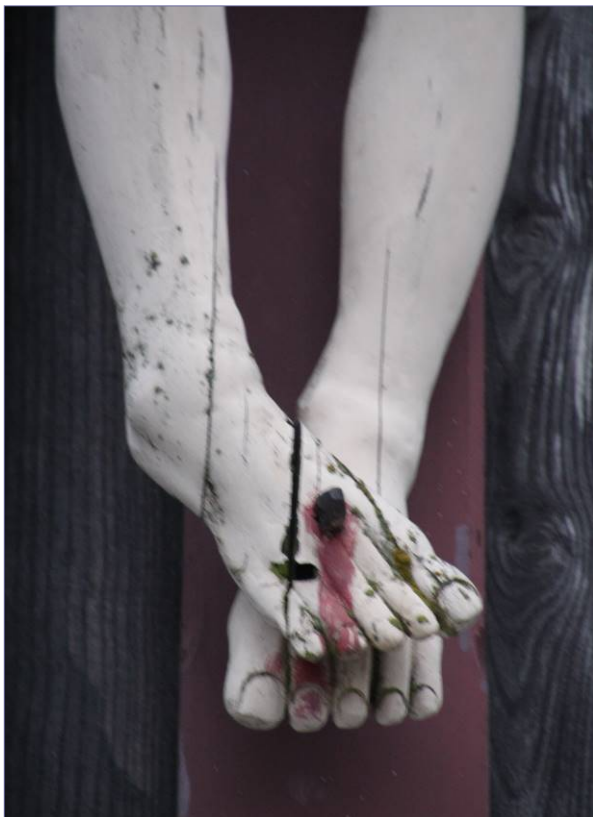

stolarka okienna, strona zewnętrzna, uszkodzenia kitów szklarskich, brak warstw zabezpieczających na drewnie, zardzewiałe stalowe akcesoria

krucyfiks- zniszczenia drewna, spękania i ubytki, przemalowanie

Krucyfiks - obiekt składa się z dwóch elementów składowych: rzeźby Chrystusa oraz krzyża. Krzyż wykonany został z litego drewna (w dwóch częściach), jest malowany. Posąg Chrystusa wykonany został z drewna z kilku elementów: korpusu - zasadniczo w jednej części drewna w niektórych miejscach flekowany, rąk, głowy i korony cierniowej. Rzeźba Chrystusa wykazuje liczne uszkodzenia wywołane działaniem czynników fizycznych, mechanicznych, biologicznych oraz przekształceń estetyczno-plastycznych. Do pierwszej grupy czynników fizycznych należy zaliczyć pęknięcia drewna powstałe w wyniku różnicy temperatur i zmiennej wilgotności. Większe pęknięcia można zlokalizować w okolicach rany nad perizonium, na stopie prawej nogi Chrystusa. Widoczne jest sporych rozmiarów uszkodzenia i ubytki np. głęboka dziura spowodowana przez dzięcioły zjadające larwy owadów szkodników. W okolicach bioder nóg i perizonium pojawiły się głębokie spękania

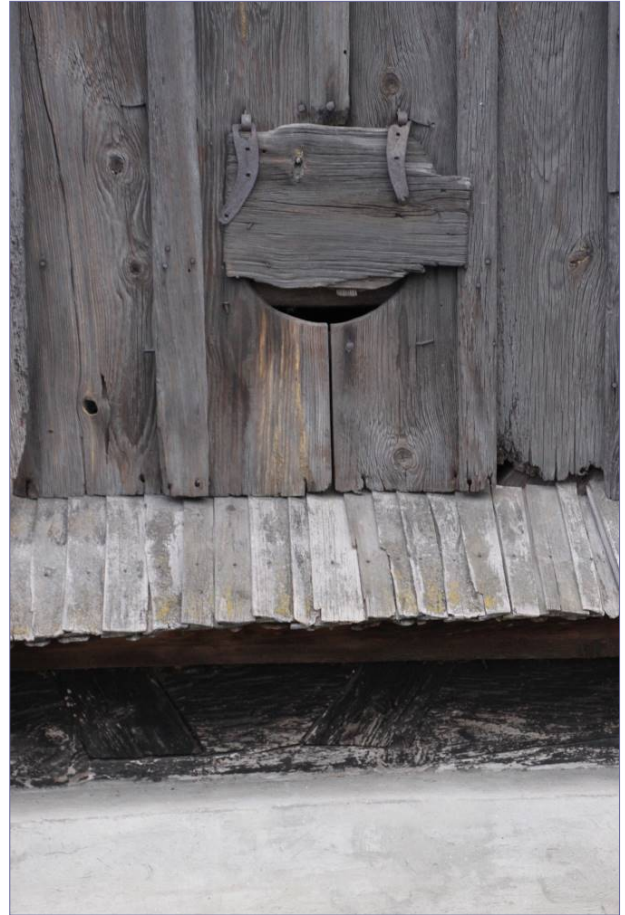
odrodzeniowe, które mogą doprowadzić do szybkiej dewastacji obiektu. Łączenia rąk i korpusu są poluzowane. Przekształcenia estetyczno-plastyczne zmieniły pierwotną kolorystykę obiektu przemalowania w technice olejnej całej figury. Drewno rzeźby - uszkodzenia spowodowane przez owadzie szkodniki Zaprawa i farby są spękane i odspojone od podłoża. Widoczne są również ubytki warstw polichromowanych wraz z zaprawą, aż do podobrazia drewnianego. Elementy metalowe rdzewieją.

spękania drewna, złuszczenie za zaprawy i warstw malarskich, zawilgoć, rdzewiejące elementy metalowe

Drewno krzyża zachowane jest lepszym stanie (zachowało swe własności mechaniczne). Jest pokryte warstwami farb, w niektórych miejscach zostało uszkodzone przez drewnojady (widoczne otwory wylotowe).

Zewnętrzne ściany **elewacji dzwonnicy** zostały obite pionowym deskowaniem. Deskowanie zostało zamontowane bezpośrednio do konstrukcji przy użyciu metalowych gwoździ. Elewacje z deskami poziomymi zbliżonej szerokości. Deski przylegają krawędziami do siebie, a łączenia maskowano listwami (olistwowanie). Między podwaliną a szalowaniem szeroki okap. Podwalina kamienna obecnie otynkowana szarą zaprawą.

Deski szalunkowe elewacji dzwonnicy znajdują się z złym stanie technicznym, przyczyną jest zaatakowanie drewna przez owadzie szkodniki, wszystkie deski szalunku są uszkodzone w dolnej partii nad okapem. Partie mniej nasłonecznione pokryte mchem i porostami. Wiele desek zbutwiało, wylamana z brakami brakujące Listwy maskujące spacje, powykrzywiane, gwoździe zardzewiały. Dach pokryty blachą, elementy rynien i rur spustowych w dobrym stanie technicznym.

zniszczenia okapu z gontu, ubytki rozwarstwienia spękania poszczególnych elementów, znaczne uszkodzenia dolnych fragmentów desek szalunku, wylamane listwy, zardzewiałe z ubytkami gwoździe, przemalowanie fragmentu szalunku zmieniające kolorystykę

dziury w deskach spowodowane przez dzięcioły, rozluźnienia poszczególnych desek okapu

2. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Ze względu na obecny, pogarszający się stan techniczny oraz estetyczny **elewacji kościoła i dzwonnicy** oraz elementów konstrukcyjnych kościoła i wieży (opis w projekcie) zachodzi konieczność wykonania niezbędnych prac renowacyjnych.

Program konserwatorski zakłada zahamowanie procesów degradacji i uzyskanie stabilnych parametrów dla wszystkich elementów poprzez ograniczenie oddziaływania czynników atmosferycznych w zewnętrznych warunkach ekspozycji. Stan zachowania nakłania do usunięcia rażących i szkodliwych nawarstwień i wymiany najbardziej zniszczonej substancji drewnianej w celu uzyskania optymalnych walorów estetycznych.

Elementy drewniane zaatakowane przez owadzie szkodniki ulegają osłabieniu, ubytkom i w konsekwencji całkowitemu zniszczeniu. Zniszczenia mechaniczne są spowodowane nie tylko w wyniku działania sił mechanicznych, jak uderzenia, zadrapania itp., ale także przez owady niszczące drewno. Powodują one uszkodzenia tkanki drzewnej, niszcząc jego strukturę, żłobiąc wewnątrz chodniki. Chodniki drążą żerujące larwy i owady dojrzałe sporządzające otwory wylotowe. Kształt i średnica otworów są charakterystyczne dla różnych owadów. Zmniejszają one poważnie wytrzymałość drewna. W skrajnych przypadkach tylko zewnętrzna warstwa utrzymuje formę (wewnątrz jest próchno). Otwory, wysypujący się z nich proszek świadczą o zaatakowaniu drewna przez owadzie szkodniki takie jak m. in. kołatek, spuszczel. Do zniszczeń fragmentów desek przyczyniły się również ptaki (dzięcioły).

Podczas prac konserwatorskich przy elewacjach należy dążyć do przywrócenia pierwotnego wyglądu oraz rozwiązań konstrukcyjnych i wszelkie wadliwe uzupełnienia, prowizoryczne wzmocnienia usunąć i zastąpić prawidłowymi.

Na podstawie obserwowanych zniszczeń i ich przyczyn, proponuje się wykonanie zabiegów wstrzymujących procesy destrukcji materiałów, jak i przywracających pierwotną estetykę **elewacjom**. W ramach tych działań zakłada się oczyszczenie powierzchni drewna

z brudu, nalotów i pozostałości złuszczających się warstw zabezpieczających. Proponuje się usunięcie wszystkich zdegradowanych elementów i ich wymię na nowe. Zakłada się pozostawienie istniejących desek szalunku ścian w jak największym możliwym zakresie. Wstępnie, z uwagi na zniszczenia proponuje się demontaż, inwentaryzację, co pozwoli na wykonanie konserwacji (impregnacji) zarówno elementów konstrukcyjnych ścian jak i desek od odwrocia². Po wykonanej impregnacji deski proponuje się ponownie zmontować. Do impregnacji proponuje się zastosować impregnat np. Gontox W6 drewno zewnętrzne, firmy Icopal, który zabezpiecza, chroni i konserwuje drewno na zewnątrz oraz przed: wodą, wilgocią, grzybami, owadami, pleśniami, sinizną wtórną.

Należy usunąć wszystkie doraźne naprawy szalunku np. w formie nadbitych desek czy też źle spasowanych wstawek. Pęknięte deski oraz zniszczone listwy maskujące (elewacja dzwonnicy) proponuje się wymienić. Nowe deski szalunku i pozostałe muszą mieć odpowiednią szerokość, dopracowane frezowanie, oraz nie powinny być deskami rdzeniowymi.

Konieczna będzie również wymiana zniszczonego **gontu okapu nad podwaliną elewacji dzwonnicy**. Proponuje się zastosowanie gontu o identycznych wymiarach.

Do uzupełnienia i rekonstrukcji najbardziej zniszczonych elementów należy użyć drewna zgodnego z gatunkiem zastosowanym w obiekcie, odpowiednio sezonowanych i wysuszonych.

Z uwagi na zróżnicowaną kolorystykę przemalowanie i odbarwienia (spowodowane naturalnymi procesami starzenia się drewna) oraz planowane nowe uzupełnienia desek proponuje się również scalanie kolorystycznego elementów. Po uzupełnieniu ubytków należy drewno zabezpieczyć powierzchniowo poprzez impregnowanie i malowanie preparatami do wzmacniania drewna, kolorystyka do ustaleń i weryfikacji w czasie prac końcowych.

Stolarkę okienną elewacji kościoła proponuje się poddać konserwacji z wymianą zniszczonych elementów konstrukcji w niezbędnym zakresie (drewno, które uległo zużyciu ponad 60% i jest na tyle osłabione, że nie jest możliwa jego konserwacja). Elementy dobrze zachowane zakłada się oczyścić, zaimpregnować. Zakłada się wykonanie koniecznych prac stolarskich, uzupełnienie ubytków oraz scalenie kolorystyczne. Elementy metalowe oczyścić zniszczone uzupełnić /naprawić i zabezpieczyć metal w dobranej kolorystyce.

Drzwi wejściowe do kościoła oraz drzwi na dzwonnice należy również poddać konserwacji. **Drzwi jednoskrzydłowe na elewacjach bocznych kościoła**, wielopolowe są współczesne, właściwym postępowaniem byłaby ich wymiana na współgrające stylistyką z resztą budowli (drzwi deskowe). Wzór (projekt) należy przedstawić na etapie wykonawczym do akceptacji komisji konserwatorskiej.

Przewiduje się pozostawianie obecnej partii podmurówki w tynku w budynku dzwonnicy / oraz kamiennej elewacji kościoła. Prace powinny objąć także oczyszczenie i naprawy **podmurówki elewacji kościoła**- czyszczenie, uzupełnienie ubytków, impregnacja wzmacniająca i hydrofobowa. W partiach uszkodzeń podmurówki elewacji kościoła zakłada się skucie fragmentów zdestruowanego spoinowania, wykonanie koniecznych prac naprawczych, uzupełnienie kamienia przymurowania w miejscach osłabionych, uzupełnienie spoinowania.

Pokrycie dachów kościoła i dzwonnicy – wg projektu, obecnie stan blachy jest dobry. W przyszłości właściwym postępowaniem byłaby wymiana na gonty, i powrót do powrotnego krycia obiektów (stan przed 1970 roku), kiedy gonty wymieniono na blachy.

W przypadku konserwacji **wieżby dachowej** (szczegóły w projekcie) przyjąć należy oczyszczenie, usunięcie wtórnych elementów i wymianę osłabionych na nowe, wykonane

² Projekt przewiduje również ocieplenie budynku kościoła (szczegóły w projekcie)

w analogicznym materiale. Proces ten ma na celu przywrócenie pierwotnego zamysłu konstrukcyjnego oraz prawidłowe usztywnienie konstrukcji. W przypadku stwierdzenia poważanego zakażenia belek przez owadzie szkodniki zakłada się wymianę całego elementu na nowy. Całość konstrukcji zaleca się zaimpregnować powierzchniowo preparatami grzybo i owadobójczymi oraz ogniochronnymi w np. FireSmart Bio-P/Pož firmy Icopal (preparat do więźby dachowej i drewna o każdej wilgotności zapewnia skuteczną ochronę przed ogniem, grzybami domowymi, pleśniami i owadami oraz dodatkowo zabezpiecza drewno przed ogniem już przy 1-krotnej aplikacji) lub Gontox W6 firmy Icopal lub równoważne.

Ze względu na kultowy charakter obiektu oraz jego wartości artystyczne i historyczne oraz katastrofalny stan techniczny konieczne będzie również przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej **krucyfiks**, integralnie związanego z elewacją kościoła. Krucyfiks po demontażu trzeba przede wszystkim poddać dezynsekcji i dezynfekcji, wykonać pełną impregnację wzmacniającą drewno i naprawy stolarskie wraz z uzupełnieniem i sklejeniem poszczególnych elementów składowych.

Po demontażu proponuje się wykonanie odkrywek konserwatorskich ustalających stratygrafię nawarstwień. Zakłada się usunięcie wtórnych przemalowań do warstw pierwotnej lub kolejnej w dobrym stanie zachowania. W przypadku dobrze zachowanych partii proponuje się jej odsłonięcie. Możliwe jest również (pozostawienie następnej warstwy chronologicznej (zły stan zachowania, śladowe ilości itp.). Konserwacja estetyczna obejmie scalenie ubytków warstwy malarskiej oraz końcowe zabezpieczania. Po konserwacji planuje się ponowny montaż obiektu na elewacji zachodniej jak obecnie.

3. PROGRAM PRAC

3.1. DESKI SZALUNKU ELEWACJI KOŚCIOŁA I DZWONNICY

1. Demontaż i inwentaryzacja, usunięcie elementów wtórnych.
2. Oględziny i klasyfikacja poszczególnych elementów. Usunięcie zniszczonych oraz pękniętych desek i listew oraz wadliwych wstawek, fragmenty desek w dobrym stanie z rozbiórki posłużą jako wstawki. Należy usunąć zupełnie zdegradowane fragmenty, a także te dodane w ramach doraźnych napraw. Miejsca zniszczeń, gdzie elementy drewniane nie spełniają własności mechanicznych i wytrzymałościowych należy wymienić na nowy materiał (zużycie materiału ponad 60 %). Z punktu widzenia etyki konserwatorskiej, pozostawienie jak największej ilości starej substancji jest zalecane, często końcówki desek szalunkowych są mocno wyszczerbione (tzw. korona) ma jednak to urok i zachowana jest autentyczność, jeśli tylko impregnacja zabezpieczy taki element przed dalszymi zniszczeniami.
3. Czyszczenie ręczne/mechaniczne ścian (*in situ*) oraz desek szalunkowych z dwóch stron. Drewno należy oczyścić przemalowań, z brudu i zielonego mchu metodami chemicznymi oraz mechanicznie szczotkami. Następnie całość należy dokładnie odkurzyć odkurzaczem z pyłów i resztek glonów. Usunięcie zbędnych elementów (gwoździ, haków).
4. Dezynsekcja elementów drewnianych Adolit Holzwurmfrei Remmers lub równoważne i zabezpieczenie drewna przed: wodą, wilgocią, grzybami, owadami, pleśniami, sinizną wtórną. Zastosowanie impregnatu Gontox W6, firmy Icopal lub lub równoważne.
5. Impregnacja strukturalna drewna PU Holzverfestigung f. Remmers, metodą powlekania/natrysku.
6. Uzupełnienie brakujących lub zniszczonych desek materiałem zgodnym gatunkowo, należy zachować wymiary, ew. profilowanie w przypadku elementów profilowanych, gatunek drewna.

7. Montaż desek szalunku wg inwentaryzacji oraz rekonstrukcja brakujących; zastosowanie desek nowych oraz z rozbiórki (wykonanie ocieplenia ścian kościoła, przed montażem zgodnie z projektem).
8. Ew. scalenie kolorystyczne nowych wstawek szalunku (bejce) naśladowczo do oryginału.
9. Rekonstrukcja okapu nad podwaliną na nowy gont na podstawie analogii - dot. elewacji dzwonnicy.
10. Zabezpieczenie drewna lasurą ochronną koloryzowaną HK Lasur (w nawiązaniu do kolorystyki pierwotnej), próbki przedstawione do uzgodnień.

3.2. PODMURÓWKA (podwalina)

podwalina z wątku kamiennego kościoła

1. Skucie cementowych zacierek naprawczych.
2. Oczyszczenie wątku należy poprzedzić wykonaniem prób na obiekcie. Wstępnie przewiduje się oczyszczenie gorącą parą pod ciśnieniem, ewentualnie z wstępnym, chemicznym rozmiękczeniem nawarstwień pastą z fluorkiem amonu np. Fassadenreinigerpaste firmy Remmers lub inną równoważną po przeprowadzonych próbach.
3. Lokalne usunięcie nawarstwień biologicznych preparatem np. BFA Entferner f. Remmers (lub równoważnym) i przemycie elewacji wodą.
4. Usunięcie fragmentów niesprawnego spoinowania.
5. Wykonanie przeglądu i naprawa spękań wątku (usunięcie przyczyn). Obecnie spękania nieliczne.
6. Wymiana najbardziej zniszczonych kamieni, tzw. licowanie/cerowanie na zaprawie trasowej.
7. Uzupełnienie ubytków spoinowania zaprawą wapienno-trassową np. Tubag Trass-Kalk f. Sto i piasek oraz w przypadku niewielkich uzupełnień uelastycznioną zaprawą mineralną ECC Fugenmörtel f. Remmers, podbarwioną w masie lub równoważne.
8. Hydrofobizacja powierzchni wątku preparatem np. preparatem SNL firmy Remmers lub równoważnym.

podwalina dzwonnicy

1. Oczyszczenie metodami ustalonymi w czasie prób.
2. Oczyszczenie powierzchni z biologicznych zabrudzeń mechanicznie przy pomocy miękkich nylonowych szczotek oraz chemicznie, używając preparatu Alkutex BFA-Entferner firmy Remmers.
3. Scalenie i zabezpieczenie tynku np. warstwą farby krzemianowej w technologii silikatowej lub solsilikatowej w odpowiedniej wersji kolorystycznej.

3.3. STOLARKA OKIENNA (kościół) I DRZWIOWA (główne drzwi do kościoła i dzwonnicy)

1. Demontaż skrzydeł konserwacja w pracowni, ościeżnice - konserwacja *in situ*.
2. Zdemontowanie metalowych akcesoriów (klamki, blokady, zamki).
3. Oględziny – kwalifikacja elementów przeznaczonych do wymiany (zużycie materiału ponad 60 %).
4. Impregnacja zniszczonych partii - Hekol I 50 d. Osolan KL, połączona z dezynsekcją. ew. dezynsekcja elementów drewnianych Adolit Holzwurmfrei Remmers lub równoważne i zabezpieczenie drewna przed: wodą, wilgocią, grzybami, owadami,

pleśniami, sinizną wtórną. Zastosowanie impregnatu Gontox W6, firmy Icopal lub lub równoważne lub impregnacja strukturalna drewna PU Holzverfestigung f. Remmers, metodą powlekania/natrysku.

5. Wykonanie napraw stolarskich: wzmocnienie poluzowanych złączy (klejenie, kołki). Uzupełnienie i rekonstrukcja zniszczonych i brakujących fragmentów stolarki (fleki z sezonowanego drewna dobranego gatunkowo do oryginału).
6. Wyszpachlowanie drobnych ubytków i uszkodzeń powierzchni oraz wypełnienie rozszczelnień na łączeniach poszczególnych elementów skrzydeł litem akrylowym Colowood-wood putty f. Tikkurila w kolorze – dobranym do oryginału.
7. W stolarce przeszklonej - wymiana spękanych kitów szklarskich. Wymiana pękniętych, uzupełnienie brakujących szyb barwnych i przezroczystych - szklenie kwater kitami szklarskimi naturalnymi lub silikonowymi w kolorze drewna.
8. Wyszlifowanie i wygładzenie powierzchni drewna papierami ściernymi o gradacji 180-240.
9. Po wykonanych badaniach przedstawienie końcowej propozycji kolorystycznej oraz technologii do komisyjnego zatwierdzenia. W przypadku malowania stolarki farbami kryjącymi - naniesienie na drewno warstwy podkładowej; następnie dwukrotne malowanie półmatową emalią alkidową. Kolorystyka wg wzorników RAL lub NCS. W przypadku malowania transparentnego: dwukrotne malowanie skrzydeł i futryn okien np. lazurą ochronno-dekoracyjną do drewna V33. W razie potrzeby przed malowaniem należy scalić nowe uzupełnienia i kity z użyciem beje barwiących.
10. Klamki, zawiasy, zamki okucia, itp.. oczyszczanie, naprawy, zabezpieczenie elementów stalowych. Montaż elementów. Ewentualnie wymiana istniejących akcesoriów na nowe, ze stali kutej, dostosowanych do historycznej stolarki (rysunki projektowe).

3.4. KRUCYFIKS

1. Demontaż rzeźby z elewacji oraz z krzyża, przewiewnie do pracowni.
2. Wykonanie szczegółowych badań, określenie stratygrafii nawarstwień i budowy technologicznej obiektu. Ewentualne pobranie próbek do badań laboratoryjnych. Uściślenie zakresu występowania wszystkich warstw chronologicznych.
3. Usunięcie warstw przemalowań - mechanicznie i chemicznie (środki zostaną dobrane na podstawie prób). W przypadku stwierdzenia złego zachowania warstwy pierwotnej możliwe jest pozostawienie pomniejszej warstwy malarskiej i jej konserwacja.
4. Impregnacja. W przypadku stwierdzenia konieczności wykonania tego zabiegu zakłada się wykonać impregnację całościową lub fragmentaryczną, metodą kąpieli lub powlekania z zastosowaniem jako impregnatu roztworu Hekol I 50 w rozpuszczalnikach.
5. Sklejenie pęknięć, rozklejonych elementów i połączeń akrylowym klejem do drewna, z zastosowaniem tradycyjnych wzmocnień stolarskich (kołki).
6. Rekonstrukcja braków w drewnie dobranym gatunkowo. Uzupełnienie ubytków drewna kitami drewnopodobnymi. Podrzeźbienie wstawek i kitów, opracowanie powierzchni naśladowczo do otoczenia
7. Uzupełnienie warstwy polichromii. Uzupełnienia zostaną wykonane odsączonymi farbami olejnymi z dodatkiem terpentyny i werniksu damarowego.
8. Zabezpieczenie warstwy malarskiej lakierami odpornymi na szkodliwe warunki atmosferyczne.
9. Montaż rzeźby do krzyża.
10. Montaż krucyfiks na elewacji.

3.4. PRACE RÓWNOLEGŁE (szczegóły w projekcie, zakres prac budowlanych)

1. Oględziny elementów obróbek blacharskich, rynien i rur spustowych i odpowiednio naprawa / wymiana na materiał zgodny z obecnym. Zasadniczo rynny i rury spustowe były wymieniane.
2. **Drzwi jednoskrzydłowe na elewacjach bocznych kościoła**, wielopolowe są współczesne, właściwym postępowaniem byłaby ich wymiana na współgrające stylistyką z resztą budowli (drzwi deskowe). Wzór (projekt) należy przedstawić na etapie wykonawczym do akceptacji komisji konserwatorskiej.
3. Wykonanie **dokumentacji konserwatorskiej** opisowej i fotograficznej obradującej przebieg prac.

Pozostałe prace ujęte w projekcie budowlanym.

opr. mgr Małgorzata Mrzygłód-Tomasik

Kraków, marzec 2017 r.